

Razprava o zgodovinskem spominu v Španiji

Francesc-Marc Álvaro

V slogu francoskega zgodovinarja Henryja Roussoja bi lahko rekli: preteklost še ni pretekla. Še huje: zasleduje nas kot cirkuški šov, parodija. *Pingpong* s preteklostjo je naš včeraj spremenil v večno aktualno temo. Spomnimo se lahko novic o preiskavi posmrtnih ostankov pesnika Federica Garcíe Lorce, ki so ga frankisti umorili v prvih dneh državljanske vojne.

Kolektivni spomin se je v Španiji spremenil v pravo bojno polje političnih strank. Po toliko letih svobode državljanom španske demokracije še vedno ni uspelo ustvariti »spominske skupnosti«, če uporabim izraz Avishajja Margalita. In prav zato je naša preteklost teren, posejan z različnimi polresnicami, ki jih pri življenju večinoma ohranjajo zamere, nekatere izmed njih se hranijo z oportunistom in predvolilnim taktiziranjem, tretje pa z neumnostjo.

Tranzicija in načrtna pozaba

Preden se lotimo problema samega, moramo spomniti na nekatere posebnosti španskega primera, da bi lahko z določene perspektive analizirali pasti politične debate o spominu. Naša državljanska vojna je bila prolog in grozljiva generalka druge svetovne vojne, hkrati pa je Španija ostala na robu tega vélikega spopada, v katerem so se sile osi soočile z zavezniki. Slednji so v okvirih hladne vojne na koncu sprejeli odločitev, da na oblasti pustijo Franca. Državljanška vojna se je izlila v dolgotrajno diktaturo, ki se je končala šele takrat, ko je diktator umrl naravne smrti. Tranzicija je bila dogovorjena reforma med bolj pragmatičnimi skupinami frankistov in protifrankistično opozicijo, ki je, zavedajoč se svojih šibkih točk, opustila prvotno idejo lustracije in pristala na parlamentarno monarhijo z državnim poglavarjem, ki ga je bil za svojega naslednika določil diktator. Španija je bila glede tega drugačna od Portugalske.

Nadaljevanje frankizma ni bilo mogoče, prav tako kot je bilo nemogoče izzvati prelom, saj ne ena ne druga stran nista bili dovolj močni. Tako je na koncu prevladala srednja pot. Z dogo-

vorom med obema stranema je bil načrtan trenutni španski demokracijski sistem, kar je med drugim pomenilo, da nihče ne bo poravnal računov s tistimi, ki so vodili tiranijo. Zakon o amnestiji iz leta 1977, sprejet v korist Francovim nasprotnikom, je, na svoji zamolčani hrbtni strani, postavil piko tudi zgodbam iz preteklosti in dokončno preprečil poravnavanje računov z vodilnimi kadri diktature. Ta zakon o amnestiji so sprejele vse glavne stranke opozicije, med katerimi so bili tudi komunisti in socialisti. Kljub temu pa danes komunisti in njihovi ideološki nasledniki zahtevajo nekatere uradne ukrepe, ki so popolnoma v nasprotju s tem, kar so zagovarjali ob koncu diktature, kot da bi se s tem odrekli dejanjem vrhovnega vodje tedanje Komunistične stranke Santiaga Carrilla. Paradoks pa je v tem, da se je nedavno preminuli Carrillo kasneje tudi sam obnašal, kot da se ne bi spominjal lastnega diskurza iz tistih časov. Nasprotno pa je socialist Felipe González vseskozi zahteval skladnost med tem, kar je bilo načrtano v času tranzicije, in tem, kar bi danes hoteli tisti, ki se sklicujejo na dolžnost do spomina.

Nam, ki smo odrasli kasneje, ne pritiče, da bi spekulirali o fiktivni zgodovini drugačne tranzicije. Vendar pa, nasprotno, lahko in moramo ponovno pretehtati to uradno zgodbo, saj nespozumi, ki so zasidrani v njej, priplavajo na površje vsakič, ko se v parlamentu odpre razprava o času druge španske republike, državljanske vojne in Francove diktature. Ne bom razpravljal o dejanjih politikov tranzicije, vendar pa kritiziram zmagoslaven, pretirano poenostavljen in otročji način, na katerega so nam razlagali ta proces, ki služi le za konstrukcijo praznega mita in ne za poglobitev demokracije. Svoje stališče glede tega sem poskušal argumentirati že v svoji knjigi *Els assassins de Franco* (Francovi morilci).

Iluzija narodne sprave

Najpomembnejši nesporazum, ki je zrasel znotraj mita španske tranzicije, je prepričanje, da je v letih med 1975 in 1978 prišlo do »narodne sprave« med vsemi državljani. Sprava naj bi bila skoraj nekakšen magični rezultat tega političnega pro-

cesa. V resnici se to ni zgodilo, saj se je demokratična reforma opirala na preprosto odločitev, da »odpremo novo poglavje« v zgodovini; to odločitev so sprejele vse strani, tako mlajši in najbolj odprti frankisti, kakor najbolj zavedni del demokratične opozicije. Življenje je teklo naprej, okostnjaki so ostali varno pospravljeni v omarah, nihče ni razkazoval svojih strahov. Če povzamem z enim samim vprašanjem: kako je mogoča sprava, če nihče ne prosi odpuščanja in če se vse elite, vpletene v vzpostavitev novih demokratičnih okvirov, strinjajo s tem, da se preteklost pomete pod preprogo brez kakršnihkoli preiskav, s čimer so žrtve izenačene z rablji? Če bi se v Španiji zares zgodila sprava, bi danes desnica brez izgovorov obsojala frankistično represijo in dolgotrajno diktaturo (v Ljudski stranki pa ne bi nihče več relativiziral njenega zatiralskega in kriminalnega značaja, kot so to večkrat počeli njeni voditelji).¹ Na drugi strani bi tudi levica obsodila nasilje, ki se je med državljansko vojno dogajalo v zaledju republikanske cone, ter sodelovanje nekaterih domačih sil z odposlanci sovjetskega režima. Vendar do tega ne pride. Čeprav so formalno ta dejstva priznana, je pri stališčih obeh strani glede teh vprašanj na dnu čutiti odpor, ki v sebi skriva boj za hegemonijo nad zgodovinsko resnico in prezir do drugega. Prezir, ki je med drugim slep za usodo tistih, ki so stali na zmernih stališčih, in tistih, ki so pripravljeni na dialog; tiste »tretje Španije«, torej, ki jo je najslabše odnesla in ki jo je angleški zgodovinar Paul Preston tako dobro preučil.² Ta Tretja Španija, postavljena med črne in rdeče totalitarne ekstremizme, ki je bila zelo zrela in prisotna predvsem v Kataloniji. Reakcionarnim skupinam španske desnice ostane le, da se zatekajo k zavajajočim sredstvom, s katerimi poskušajo začetek državljanske vojne postaviti v leto 1934, s čimer bi na posreden način opravičili Francov državni udar leta 1936, ki

je sprožil konflikt.³ Del španske levice, ki je bolj zasidrana v dogmatizmu, na ta revizionizem desnice odgovarja z idealizacijo druge republike, pri čemer noče priznati, da niso vsi, ki so se borili proti Francu, tako v državljanski vojni kot v kasnejši podtalni opoziciji, bili demokrati. Zakaj ne sprejmejo dejstva, da je bilo med njimi veliko aktivistov totalitarnih strank, ki so se prav tako zavzemali za diktaturo, le da je bila ta drugačne barve? Če ne storimo teh potrebnih korakov v smer večje intelektualne in etične rigoroznosti, se celotna razprava o spominu spremeni v sektaško prevaro.

Kdor označuje frankiste za nosilce »krščanskih in zahodnih vrednot«, je prav tako v zmoti in žaljiv kot tisti, ki trdi, da so bili vsi protifrankisti »borci za svobodo in demokracijo«. Na tak način se besede izmaličijo, občutek preteklosti pa postane karikatura. Govori se na primer o ločnici med demokracijo in frankizmom, zamolčano pa ostaja dejstvo, da je znotraj državljanske vojne potekalo več vojn hkrati, ne le tista, v kateri se je republika borila proti Francu. Tu je bil še spopad med fašisti in komunisti, stalinisti in anarhisti, totalitarci in republikanskimi reformisti in tako dalje.

Spomin, politika in zgodovina

Po teh pojasnilih se lahko osredotočimo na osrednji politični projekt, ki je bil v zadnjih letih izpeljan v Španiji glede problematike zgodovinskega spomina. Gre za »zakon o zgodovinskem spominu« (*Ley de memoria histórica*), ki je bil leta 2007 sprejet v španskem parlamentu brez glasov Ljudske stranke in ima po mojem mnenju tri izvirne probleme.

Prvič: ta zakon nujnost poprave krivic in priznanja žrtvam frankizma in diktature povezuje z namero ustvariti eno samo uradno pripoved o nedavni zgodovini, kar se ne pritiče demo-

¹ Desnosredinska Ljudska stranka (*Partido Popular, PP*) je poleg socialistov ena od dveh največjih strank v Španiji. Je naslednica desničarskega Ljudskega zavezništva (*Alianza Popular, AP*), ki je nastalo po koncu režima z združitvijo nekaterih družbenopolitičnih združenj poznega frankizma. V obdobju tranzicije je igrala postransko vlogo, njen vzpon se je začel v 80. letih. Španiji je vladala med leti 1996-2004 in od 2011. Vse do nedavnega je bilo v njenem vodstvu precej visokih predstavnikov bivšega režima. Čeprav vse od ustanovitve v svojem programu sprejema demokratične vrednote, vseskozi nasprotuje eksplicitni obsodbi frankističnega sistema. (op. ured.)

² Paul Preston je v študiji *The Three Visions of Spain in 1936* (Tri vizije Španije l. 1936), izdani l. 2001, raziskal stališča demokratične sredine ob izbruhu španske državljanske vojne. (op. ured.)

³ Oktobra 1934 je socialistična opozicija organizirala splošno stavko proti imenovanju nove desničarske vlade, sestavljene iz strank, ki so zmagale na demokratičnih volitvah leto poprej. Stavka je v nekaterih industrijskih predelih severne Španije prerasla v oboroženo vstajo, ki so se ji ponekod pridružili tudi anarhisti in komunisti, v Kataloniji pa tudi republikanska levica. Konservativne vladne sile so upor zatrlje v krvi, kar je povzročilo radikalizacijo na obeh straneh. Kot odgovor na vladno represijo je prišlo do združitve vseh opozicijskih sil v Ljudsko fronto, ki je l. 1936 dosegla tesno zmago na volitvah. Slabega pol leta kasneje je vojaštvo pod poveljstvom generala Franca izvedlo državni udar, ki je pomenil začetek državljanske vojne. (op. ured.)

kratični vladi v pluralni in odprti družbi. Demokratični voditelji ne morejo prevzeti vloge zgodovinarjev.

Drugič: ta zakon predstavlja prelom s simbolnim paktom, tako pravnim kot političnim, ki ga je protifrankistična opozicija (predvsem komunisti in socialisti) sklenila s pragmatičnim sektorjem frankistov, da bi družba lahko prešla iz tiranje v sistem svoboščin na način, da bi se izognila zlim duhovom državljanske vojne in razdeljenosti na »dve Španiji«. Zdi se, da bi se nekateri najraje vrnili v leto 1975, da bi opravili nedokončano domačo nalogo, ki pa je zdaj že zastarela.

Tretjič: zakon se je rodil na pobudo levice (strank IU in ERC, torej nekdanjih komunistov in katalonskih levih republikancev), ki na nekritičen način idealizira drugo republiko, republikansko stran v državljanski vojni ter protifrankistično opozicijo in ki se glede teh vprašanj spopada z desnico (Ljudsko stranko, PP), ki ni sposobna obsoditi vojaškega upora leta 1936 in dolgotrajne diktature, ki mu je sledila. Zato je socialistični premier Zapatero ostal sam s projektom, ki ne zadovoljuje nikogar in ki ga je uspel spraviti skozi le s pomočjo dveh strank z omejenim teritorialnim dosegom (CiU in PNV, torej zmernih katalonskih in baskovskih nacionalistov).

Popolnoma se strinjam s tem, da se državne oblasti oddolžijo žrtvam vojne in frankizma. Kot sorodnik republikanskega borca, ki so ga deportirali in umorili v nacističnem taborišču Mauthausen, nimam nikakršnih dvomov o tem, da bi se morala španska država nujno pokloniti spominu poražencev v državljanski vojni in da bi to morala storiti javno, slovesno ter na način, ki bo resnično utrdil spomin na vse umorjene, zaprte in zatirane v času diktature. Prepričan sem, da je to državljanska dolžnost. Nisem pa prepričan, da je tako zastavljen zakon najbolj primerna pot za uresničitev tega cilja.

Premier Zapatero se je pustil zapeljati naivnemu konceptu »zgodovinskega spomina«, ki je sam po sebi zavajajoč pojem; to je bila njegova največja napaka na tem področju. V bolj resnih državah je govora o »kolektivnem spominu«, pri čemer obstaja jasna ločnica med zgodovino in spominom. Kot je zapisal profesor Josep Termes, je spomin nujno pristranski, raznolik in nedokončan, medtem ko zgodovino označujemo kot rigorozno, preverjeno in dokumentirano. Zato raziskovanje zgodovine ni naloga oblasti, temveč strokovnjakov. Nobena demokratična vlada se ne sme povzdigniti na mesto zgodovinarja. Zapatero je mislil, da mu bo uspelo ponovno odpreti razpravo o državljanski vojni in frankizmu, ne da bi mu pri tem v rokah eksplodirala fabula tranzicije. Vendar pa je to nemogoče.

Na koncu se je uveljavil dogmatičen in brezkompromisen boj za ideološko hegemonijo, ki zgodovino uporablja tako za bojno polje, kot tudi za strelivo. Preveč je poenostavljanja: obstaja veliko žrtev, ki jih uradna levica ne šteje za svoje, ki pa tudi niso bili frankisti. Kam bomo umestili te žrtve? Nikamor. Tak primer je katalonski časnikar Josep Maria Planes, ki so ga avgusta 1936 umorili anarhistični revolveraši Iberske anarhistične federacije (FAI); Planes je bil republikanski demokrat, zato se frankisti (k sreči) niso poklonili njegovemu spominu, prav tako pa mu tudi današnja demokracija ni izkazala časti. Sramotni absurd.

Vloga sodnika

Čeprav je že ob pompozni razglasitvi svoje namere vedel, da jo bo nemogoče doseči, je znameniti sodnik Baltasar Garzón sprožil nekakšen sodni proces proti frankizmu, ki pa ga je državno tožilstvo po hitrem postopku zavrglo, saj obtožbe niso bile skladne z zakoni, na katerih je bil osnovan španski ustavni sistem po Francovi smrti.

Garzónova iniciativa je, če pustimo njeno spektakularnost ob strani, dejansko trčila ob prej omenjeni zakon o amnestiji iz 15. oktobra leta 1977; ob zakonski artefakt, torej, ki je osvobodil politične zapornike, ki so se borili proti Francu, v zameno za pozabo kazenske odgovornosti tistih, ki so imeli pomembno vlogo v diktaturi. Ta zakon pa so sprejele in izglasovale vse še danes pomembne parlamentarne stranke.

Garzónove namere so bile gotovo hvalevredne, vendar pa so njegove metode ustvarile lažna pričakovanja, saj je pozabil na politično naravo paktov, na katerih je bila zgrajena tranzicija. To ga je drago stalo in na koncu tudi uničilo njegovo sodniško kariero. Zdi se, da je Garzón skušal popraviti vlogo zakonodajalcev, ki bi morali revidirati zakone tranzicije, brez taktiziranja in sterilnih polemik. Želji po pozornosti, ki zaznamuje bivšega sodnika Garzóna, pa so stopile ob stran spoštovanja vredne zahteve številnih organizacij, ki zahtevajo popravilo krivic za žrtve, ki jih je tranzicija zanemarila. Danes so to pogosto vnuki žrtev, ki so prevzeli štafeto od staršev, generacije tranzicije. Garzón je vzpostavil dialog stik s temi novimi generacijami, a je sodniško funkcijo zamešal z zakonodajno.

Zadeve so bolj kompleksne, kot se zdijo na prvi pogled. Mali Baltasar Garzón še ni dopolnil enega leta starosti, ko je junija 1956 Komunistična partija Španije, najaktivnejša in najbolje organizirana opozicija Francu, objavila razglas, ki je ključen za razumevanje sedanjosti, v kateri živimo. Naslov dokumenta

je bil tako drzen kot futurističen: »Za narodno spravo vseh Špancev«. V tekstu je bilo, med drugim, zapisano: »Ob bližajoči se dvajseti obletnici začetka državljanske vojne, KP Španije slovesno razglašča, da je pripravljena brez zadržkov prispevati k narodni spravi Špancev in tako prekiniti z delitvijo, ki jo je odprla državljanska vojna in ki jo vzdržuje general Franco.« Razglas je dokazoval, da je prišlo do spremembe politične in družbene krajine, zaradi česar je bila nujno potrebna revizija nekaterih strateških premis: »Imamo novo generacijo, ki ni izkusila državljanske vojne in ki igra pomembno vlogo v španski družbi.« Še vedno je manjkalo devetnajst let do dne, ko je tiran izdihnil na smrtni postelji, vendar pa je že tedaj jasnovidnost nekaterih, med drugim (kot kaže) tudi Carrilla, položila prvi kamen za zgradbo, ki ji pravimo tranzicija.

Pomešane vloge

Danes hočejo vnuki in pravniki tistih, ki so se bojevali v državljanski vojni, izvedeti resnico o tedanjih dogajanjih; to je generacija, ki ne živi več v strahu, da bi se spor ponovil. Tu gre za plemenito pričakovanje, ki pa je vzkliko hkrati s pojavom zlorabljanja preteklosti v strankarske namene. V začetku devetdesetih let (v istem obdobju, ko je Garzón neuspešno kandidiral za poslanca na listi vladajoče Socialistične stranke), si je vprašanje zgodovinskega spomina na polpretekle dogodke počasi izborilo svoje mesto v strankarskih političnih agendah. Profesorica Paloma Aguilar Fernández, najuglednejša španska strokovnjakinja za politike spomina, je dobro povzela problem: »Dandanašnji smo priča vseprisotnemu diskurzu obsojanja pozabe, ki politične elite krivi za odločitve, ki jim je bila naklonjena velika večina Špancev. Toda to obsojanje temelji tudi na ugotovitvi, da so v ukrepih, ki naj bi materialno in simbolno popravili krivice žrtvam republikanske strani in diktature, velike vrzeli. Poleg tega je ostalo še mnogo smrti, ki jih je potrebno razjasniti in raziskati, množičnih grobišč, ki čakajo, da se jih izkoplje, simbolov preteklosti, ki nadaljujejo z diskriminacijo poražencev, in na tisoče krivičnih sodnih procesov, ki jih obstoječa zakonodaja ni razveljavila.«

Kljub vsemu pa nikakor ne moremo zamešati vloge sodnikov z vlogo zgodovinarjev. Enzo Traverso si pomaga s Carlom Ginzburgom, da bi na jasen način povzel problem: zgodovinarjeva resnica »nima normativnega značaja; je namreč nepristranska in začasna, nikoli dokončna. Samo v avtoritarnih režimih, kjer je vloga zgodovinarjev zvedena na raven ideologov in propagandistov, obstaja uradna resnica.« Čeprav je sodnikom in zgo-

dovinarjem skupno raziskovanje resnice, nadaljuje Traverso, sodišča ne poskušajo razumeti, temveč se posvečajo pripisovanju odgovornosti, oprostitvi nedolžnih in kaznovanju krivih. Preteklosti nikoli ni mogoče spreminjati, upravičene poprave krivic žrtvam ne smemo povezovati z igro zrcal, ki popači vloge in zgodovinarja spremeni v varuha spomina, varuha spomina pa v sodnika. Na tak način se poigravamo z legitimnimi pričakovanji dedičev žrtev in v njih vzbujamo neupravičene upe, da bodo dosegli nekaj, česar nikoli ni mogoče doseči na način, kot jim je predstavljeno.

Procesi proti vichyjskemu režimu in kolaboracionizmu, ki so se v Franciji pričeli v osemdesetih letih, so privedli do krize javnega statusa zgodovinarja. To je še zlasti prišlo do izraza, ko so nekateri strokovnjaki zavrnilo pričanje proti Mauriceu Paponu, funkcionarju, obtoženemu deportacije Judov. Prej omenjeni Henry Rousso je sodelovanje odklonil, ker je menil, da tisto sojenje za zločine proti človeštvu »ni moglo v enaki meri hkrati zadostiti visokim zahtevam pravičnosti, spomina in zgodovine.« Vdor pravosodja v spomin je, po mnenju Stéphan Michonneauja, razkril »nezmožnost francoske družbe, da bi sprejela svojo lastno zgodovino in posodobila svoje vrednote; na koncu je družba zbolela za nezmožnostjo pozabljanja.«

Zmotni pojem zgodovinskega spomina

V Španiji se na dnevni ravni na sebičen način meša zgodovino, spomin in pravico v enaki meri, kot se zaničuje žrtve, padle na nasprotni strani. Zamešana sta tudi pojma komemoracije in védenja. Kot je zapisal nedavno preminuli Tony Judt, so uradni komemorativni ekscesi le »nadomestki«, ki ne izboljšajo »našega vrednotenja in zavesti o preteklosti«. Mešamo pa tudi pravico do spomina, ki jo imamo prav vsi, s pravico do samovoljnega vsiljevanja lažnih pripovedi drugim. Danes se to kaže na primer v nameri, da bi nekatere ugledne bivše frankiste predstavili kot predane zagovornike svobode, ukleščene v samem jedru diktature.

Po štiridesetih letih uradne frankistične propagande na račun umrlih z ene strani, moramo biti pazljivi, da ne bi iz pozicije demokratične legitimnosti začeli posnemati nasprotnikovih najslabših strani.

Demokracija je moralno superiorni sistem, ker v celoti sprejme pluralizem, tudi v odnosu do svojih sovražnikov. Tega ne smemo pozabiti. Nekaj nemoralnega in antipolitičnega je namreč v takšnem načinu razmišljanja, ki ne zaobjame celotne realnosti in se raje odloča za pristranskost. Škodljive posledici

Kako je mogoča sprava, če nihče ne prosi odpuščanja in če se vse elite, vpletene v vzpostavitev novih demokratičnih okvirov, strinjajo s tem, da se preteklost pomete pod preprogo brez kakršnihkoli preiskav, s čimer so žrtve izenačene z rablji?

ce pomanjkanja liberalne tradicije v Španiji se kažejo tako na desnici kot na levici.

Prisotnost diskurza o tem, kar smo z nesrečnim izrazom poimenovali »zgodovinski spomin«, v predvolilni agendi strank je del strategije obnove politične identitete, ki se (ob pomanjkanju drugih zaslug) baha z razkazovanjem svoje moralne superiornosti, ki naj bi izvirala iz njenih mrtvih in njenih žrtev. Od tod izhaja neka težka politična zmota, ki je etično nesprejemljiva: demokratične institucije naj bi se spominjale le žrtev, ki jih je frankizem imel za sovražnike, s čimer se le obrnejo strani v isti igri, zato, da bi se ta lahko končala z izenačenim rezultatom. Vendar pa mora demokracija kot sistem svoboščin preseči to delitev, zaobjeti mora celoto in se izogniti ustvarjanju tistega, čemur severnoirska avtorica Marie Smyth imenuje »hierarhija bolečin«.

Na drugi stani pa perverzni zakon nihala, ki usmerja strankarsko odločanje o izkazovanju časti, pozablja na velik del žrtev, ki ne pripadajo nikomur.

Demokratične institucije morajo prevzeti naloge, ki so vezane na obnovitev spomina na nedavno preteklost, a pri tem ne smejo zapasti v propagandistične ali intervencionistične ekstreme. Vsakdo ima pravico do dostojanstvenega pokopa in do spominjanja svojih umrlih.

Toda kolektivni spomin ni le vprašanje okostnjakov in spomenikov. Poleg konkretnih žrtev temnega obdobja obstaja še druga vrsta žrtev režima. Tu mislim na primer na katalonsko kulturo, ki se je spremenila v krvavečo žrtev državljanske vojne in dolgotrajnega obdobja frankistične diktature. Španska demokracija ima na tem področju mnogo nerešenih nalog. Tak primer je recimo državni arhiv v Salamanki, ki je nastal po Francovi zmagi z namenom, da se v njem zberejo vsi dostopni zgodovinski viri iz obdobja državljanske vojne; ta arhiv še danes hrani številne zasebne in javne dokumente, ki si jih Katalonija že leta neuspešno prizadeva pridobiti nazaj.

Kompleksnosti preteklosti in naloge sedanjosti

Demokracijo moramo utrjevati tako, da poudarjamo kompleksnost preteklosti. Kompleksnost, ki jo lahko občutimo v zgodbah, kakršna je na primer usoda politika Manuela Carrasca i

Formiguere, krščanskega demokrata in republikanca, ki ga je Franco ukazal ustreliti v Burgosu (mestu v severni Španiji, kjer je bil med vojno sedež frankistične oblasti, op. prev.), potem ko je pobegnil iz Katalonije pred grožnjami antiklerikalnih anarhistov (kako grenka ironija!). Še en primer takšne kompleksnosti: vsem se je zdelo povsem normalno, da komunistični voditelj S. Carrillo na predstavitvi neke knjige o republikanskih deportirancih v nacistična koncentracijska taborišča ni niti z besedico omenil načina, kako je Komunistična partija Španije preživele iz tega pekla obtožila sodelovanja z nacističnimi rablji, kar se je po diktatu stalinistične paranoje dogajalo povsod po Evropi. Še več kompleksnosti: ideološka prilagoditev Juana Antonia Samarancha, pokojnega dolgoletnega predsednika Mednarodnega olimpijskega komiteja, enega izmed glavnih organizatorjev frankističnega športa, ki se je z leti spremenil v nedotakljivo figuro in prijatelja režimov vseh barv.

Poudarjanje kompleksnosti ne pomeni preračunljive dvoumnosti ali relativizacije dejstev, vendar pa ne sprejema prisile shematizma. Onkraj glasnih polemik je naloga vsakega posameznika, da se sooči s svojimi lastnimi spomini. Naloga zgodovinarjev in raziskovalcev pa je, da nadaljujejo z raziskovanji, ki so potrebna za osvetlitev preteklosti, in postavijo vsako stvar na svoje mesto. Pri tem naj poskušajo karseda verodostojno določiti zgodovinsko resnico, ki bo kar najbolj zvesta realnosti, zavedajoč se, da imajo – tako kot pri vseh družbenih znanostih – tudi ideologije svoj vpliv pri oblikovanju interpretacij, pa naj hočejo biti te še tako poštene.

Zaključimo z vprašanjem: koliko generacij se bo še moralo truditi, da bo kolektivni spomin prenehal biti mesto, kjer pridejo najbolj do izraza naše razlike, in bo zaživel kot horizont državljanske obnove? Elias Canetti pravi, da »smrt nima spomina«. Naš spomin nas torej opominja na to, da smo živi; izkoristimo torej priložnost in poiščimo delčke te sestavljanke, ne da bi se pri tem pobili med sabo. Ne da bi pri tem pobili nikogar. ●

Francesc-Marc Álvaro je kolumnist dnevnika La Vanguardia in profesor na Univerzi Ramon Llull v Barceloni.

Prevod: Katja Pahor